

Алла Анатоліївна Харківська,
д. п. н., професор,
проректор з науково-педагогічної
роботи Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-
педагогічна академія»
Харківської обласної ради

УПРАВЛІННЯ АСИСТЕНТСЬКОЮ ПРАКТИКОЮ – НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЕТАП ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ

Анотація. У статті зазначається важливість педагогічної практики у системі професійної підготовки фахівців педагогічної галузі, відзначається ступеневість практики студентів – майбутніх викладачів; доцільність та важливість асистентської практики студентів-магістрів як заключного та найважливішого етапу практичної підготовки.

Розглянуто основні аспекти управління асистентською практикою магістрів в Комунальному закладі «Харківській гуманітарно-педагогічній академії» Харківської обласної ради.

Ключові слова: педагогічна практика, студенти-магістри, ступеневість, послідовність, програма практики, управління асистентською практикою.

Алла Анатольевна Харьковская

УПРАВЛЕНИЕ АССИСТЕНТСКОЙ ПРАКТИКОЙ - ВАЖНЕЙШИЙ ЭТАП ПРАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ МАГИСТРОВ

Аннотация. В статье отмечается важность педагогической практики в системе профессиональной подготовки специалистов педагогического области, отмечается ступеневость практики студентов - будущих преподавателей; целесообразность и важность ассистентской

практики студентів-магістрів як заключительного и самого важного етапа практичної підготовки.

Рассмотрены основные аспекты управления ассистентской практикой магистров в коммунальном заведении «Харьковской гуманитарно-педагогической академии» Харьковского областного совета.

Ключевые слова: *педагогическая практика, студенты-магистры, ступенчатость, последовательность, программа практики, управления ассистентской практикой.*

Kharkivska Alla

MANAGEMENT ASSISTANT PRACTICE - AN IMPORTANT STAGE OF PRACTICAL TRAINING OF MASTERS

Abstract. *The article notes the importance of teaching practice in the system of professional training educational field, there stepwise practice of students - future teachers; feasibility and importance assistant practice master students as the final and most important stage of practical training.*

The key aspects of management assistant practice magisters in Municipal Institution «Kharkiv humanitarian –pedagogical academy» Kharkiv regional council.

Keywords: *teaching practice, student masters level system, the sequence program practices, management assistant practice.*

Постановка проблеми. Педагогічна практика займає особливе місце в підготовці студентів-магістрів і є основним компонентом освіти, який визначає якість їхньої професійної підготовки в цілому.

Без практичної підготовки неможливо підготувати магістра до різноманітних умов, які висуває педагогічна робота як особливий вид діяльності, і дати їм чітке і цілісне уявлення про професійні функції.

Саме тому у вищих педагогічних навчальних закладах навчання магістрів значною мірою побудовано на практичній підготовці. Дослідження та адаптація зазначеного досвіду має для України неабияке значення,

оскільки останнім часом спостерігається тенденція професіоналізації педагогічної сфери¹.

Важливою частиною професійної підготовки фахівців педагогічної справи є асистентська практика, яка є заключним етапом професійної підготовки студентів у ВНЗ. Вона проводиться в умовах, максимально наближених до реальних умов майбутньої професійної діяльності, студенти вводяться в коло проблем викладача кафедри (асистента), знайомляться з реальним змістом та об'ємом його роботи.

Питання підготовки магістрів і в тому числі асистентська практика ще потребує доопрацювання, осучаснення та приведення цієї підготовки до вимог Євроінтеграції.

Проте особливої уваги на сьогодні потребує проблема забезпечення наступності та неперервності змісту, форм і методів педагогічної практики на освітньо-кваліфікаційних рівнях «бакалавр», «спеціаліст», «магістр».

Вирішення даної проблеми сприяло б розв'язанню суперечності між вимогами до професійної готовності майбутнього викладача педагогічного ВНЗ і реальним станом його підготовки на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що історико-педагогічні засади становлення і розвитку педагогічної практики у системі педагогічної освіти досліджували Н. Дем'яненко, М. Євтух, Л. Задорожня, С. Золотухіна, Є. Князева, М. Левченко, В. Луговий, В. Майборода, Р. Куліш, Л. Хомич, М. Ярмаченко та інші.

О. Абдуліна, С. Архангельський, А. Бойко, В. Гриньова, І. Зязюн, М. Козій, В. Лозова, І. Огородников, О. Піскунов, С. Полянський, П. Решетников, В. Розов, тощо досліджували теоретичні аспекти організації педагогічної практики.

¹ Концепція педагогічної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України.– 1999.– № 8.– С.9–23.

Проблему практичної підготовки студентів – майбутніх викладачів вищих навчальних закладів у аспекті ступеневої підготовки досліджували С. Власенко, Л. Хомич.

Питанням організації та проведення педагогічної практики студентів у ВНЗ присвячено роботи О. Абдуліної, М. Жидкоблінова, Н. Загрязніної, Г. Коджаспірова, О. Мороза та інших.

Аналіз науково-педагогічної літератури з означеної проблеми дозволяє констатувати, що дослідники підкреслюють важливість педагогічної практики у системі професійної підготовки студентів-магістрів, розглядають її через призму компетентнісного підходу.

Метою статті є аналіз управління організацією та проведенням асистентської практики як найважливішого етапу практичної підготовки магістрів.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна практика у ВНЗ регулюється Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України від 8.04.1993 № 93², у якому визначено, що студенти проходять навчальну, педагогічну та виробничу практики.

У наскрізних програмах практики Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради відображена система педагогічних практик студентів-магістрів – майбутніх викладачів в умовах ступеневої підготовки.

Таблиця.

Кількість видів практики в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради та структурних підрозділах за спеціальностями

² Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8.04.1993 № 93 зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.1994 № 351) // Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. Випуск 1. – К., 1994. – 11 с.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради		
№ п/п	Спеціальність	Кількість видів практики
1.	«Соціальна педагогіка»	11
2.	«Фізична культура»	9
3.	«Інформатика»	9
4.	«Дошкільна освіта»	12
5.	«Музичне мистецтво»	10
6.	«Початкова освіта»	10
7.	«Філологія (англійська мова)»	9
8.	«Корекційна освіта»	14
Красноградський коледж Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради		
1.	«Початкова освіта»	10
2.	«Технологічна освіта»	8
3.	«Дошкільна освіта»	10
4.	«Фізичне виховання»	9
Балаклійська філія Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради		
1.	«Початкова освіта»	10
2.	«Дошкільна освіта»	10

До програм практики³ входять такі її види:

- на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» – позакласна виховна робота, пробні уроки в школі, літня педагогічна практика позаміських

³ Наскрізна програма практичної підготовки студентів спеціальності 8.01010201 Початкова освіта / К.Г.Ткаченко. – Харків: КЗ «ХГПА», 2014. – 20 с.; Наскрізна програма практичної підготовки студентів спеціальності 8.01020101 Фізичне виховання* / Ю.В. Васьков. – Харків: КЗ «ХГПА», 2014. – 20 с.; Наскрізна програма практичної підготовки студентів спеціальності 8.04030201 Інформатика* / Р.Т. Волколупова. – Харків: КЗ «ХГПА», 2014. – 20 с.

зкладах оздоровлення та відпочинку дітей, переддипломна (виробнича) практика;

- на освітньо-кваліфікаційному рівні «спеціаліст» – пробні уроки в школі, переддипломна (виробнича) практика;

- на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» – пробні заняття у ВНЗ, асистентська практика.

Така система організації педагогічної практики дає можливість студентам професійно самовизначитися, визначити рівень теоретичної підготовки, рівень сформованості педагогічних умінь, психологічну готовність до майбутньої професійної діяльності, перевірити правильність зробленого вибору.

З урахуванням сучасних вимог, що пред'являються до освітніх установ, педагогів і професійної підготовки майбутніх викладачів ВНЗ, визначені підходи до організації і проходження педагогічної практики. Провідною ідеєю педагогічної практики є розвиток індивідуальних творчих здібностей студентів-магістрів, становлення індивідуального стилю педагогічної діяльності. Реалізацію цієї ідеї забезпечує особистісно орієнтований підхід до організації педагогічної практики майбутніх педагогів, який передбачає освоєння практикантом різних професійних ролей з урахуванням динаміки його мотиваційної сфери і наявним рівнем індивідуальних здібностей особистості. Це припускає індивідуалізацію і диференціацію навчання студентів, як в період практики, так і при підготовці до неї.

Варто зазначити, що провідним для управління асистентською практикою є програмно-варіативний підхід, який, з одного боку, передбачає освоєння обов'язкових для всіх студентів знань, умінь, навичок, включення практикантів в обов'язкові види педагогічної діяльності, а з іншого – припускає варіативність змісту і форм діяльності, завдань, пропонованих

студентам на вибір з урахуванням рівня їх професійної спрямованості, загальноосвітньої і професійної підготовки, індивідуальних особливостей⁴.

З метою здійснення наступності та ступневості під час управління організацією та проведенням асистентської практики, інтеграції кількох педагогічних спеціальностей, глибшого аналізу практичної підготовки студентів, чіткого відокремлювати завдань, зміст, особливостей роботи для кожної спеціальності і загалом для виду практики розроблена інтегрована програма асистентської практики для спеціальностей Початкова освіта, Фізичне виховання та Інформатика⁵. Зазначена програма практичної підготовки студентів-магістрів має такі розділи: вступ, мета і завдання практики для кожної спеціальності, зміст асистентської практики для кожної спеціальності, організація керівництва практикою, звітна документація, підведення підсумків практики із зазначенням критеріїв оцінювання для кожної спеціальності.

Підкреслимо, що перед початком практики студент повинен отримати допуск у викладача-методиста, який складається з:

- індивідуального тематичного плану на період практики;
- підготовлених до записів щоденників практики;
- наочних матеріалів;
- методичної літератури.

⁴ Кисла О.Ф. Зміст та навчально-методичне забезпечення педагогічної практики. Навчально-методичний посібник для студентів ІУ курсу спеціальності "Початкове навчання" освітньо-кваліфікаційний рівень "бакалавр". – Чернігів: ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка, 2010. – 68 с.

⁵ Інтегрована програма асистентської практики студентів / А.А. Харківська, К.А. Дмитренко, К.Г. Ткаченко. – Харків: КЗ «ХГПА», 2014. – 30 с.

Зазначимо, що метою педагогічної асистентської практики є оволодіння магістрантами головними вміннями, необхідними для успішної викладацької діяльності⁶.

Серед основних принципів⁷ організації педагогічної практики студентів-магістрів нами виокремлено такі:

– принцип гуманізму передбачає відношення до студента як до найвищої цінності в системі людських відносин, головною нормою яких є гуманність. Цей принцип вимагає шанобливого відношення до кожної людини, а також забезпечення свободи совісті і світогляду, виділення як пріоритетні завдання турботи про фізичне, соціальне і психічне здоров'я майбутнього фахівця;

– принцип компетентності – створення умов для розвитку необхідних структурних елементів професійної та комунікативної компетентності випускника;

– принцип індивідуалізації навчання і виховання – передбачає визначення індивідуальної траєкторії професійного розвитку кожного студента, виділення спеціальних завдань, відповідних його індивідуальним особливостям, включення студента-магістра в різні види діяльності з урахуванням його особливостей, розкриття потенціалів особистості як в навчальній, так і у позанавчальній діяльності, надання можливості кожному студенту для самореалізації і саморозкриття;

– принцип реалізму – передбачає орієнтованість випускника на досягнення реальних професійних цілей, оволодіння необхідними для цього засобами і методами;

⁶ Інтегрована програма асистентської практики студентів / А.А. Харківська, К.А. Дмитренко, К.Г. Ткаченко. – Харків: КЗ «ХГПА», 2014. – 30 с.

⁷ Концепція педагогічної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1999. – № 8. – С.9–23.

– принцип колективізму – виступає одночасно і умовою і результатом суспільної сутності людини, орієнтуючи її на гармонізацію своїх особистих інтересів громадським.;

– принцип толерантності і комунікативної спрямованості – спирається на визнання продуктивної ролі індивідуалізму в його позитивному гуманістичному сенсі, передбачає прояв терпимості до інших людей, їх поглядів, цінностей, поведінки;

– принцип системності і наскрізності – означає, що процес формування у студентів-магістрів готовності до професійної комунікації у процесі педагогічної практики організується як системний педагогічний процес, у логічному зв'язку всіх його етапів; спрямовується на гармонійний і різнобічний розвиток особистості;

– принцип неперервності та практичної цілеспрямованості – передбачає наступність у реалізації напрямів та етапів цієї роботи на різних освітніх рівнях; охоплює всі сфери майбутньої професійної діяльності;

– принцип інтегративності – передбачає синтез теоретичних, емпіричних і практичних знань у цілісній картині про умови майбутньої професійної діяльності.

Провідним принципом⁸ організації педагогічної практики студентів є взаємозв'язок і взаємопроникнення теоретичної підготовки і практичної діяльності студентів, інтеграція навчальної і дослідницької діяльності студентів. Це означає:

а) застосування психологічних знань, педагогічної і методичної теорії в практичній діяльності, тобто осмислення основних закономірностей, які лежать в основі педагогічних явищ, що вивчаються, співвідношення

⁸ Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8.04.1993 № 93 зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.1994 № 351) // Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. Випуск 1. – К., 1994. – 11 с.

спостережуваних явищ з теоретичними знаннями, пояснення окремих фактів і явищ з погляду загальних закономірностей і принципів;

б) перевірку психологічних, загальнопедагогічних, теоретичних, методичних, спеціальних знань на конкретних фактах, розкриття нових сторін явищ, що вивчаються;

в) актуалізацію раніше засвоєних знань, які необхідні для вирішення поставлених перед студентами практичних задач;

г) синтез знань з педагогіки, психології, методик навчання спеціальних дисциплін, що формує у студентів всебічне уявлення про педагогічні явища;

д) набуття знань, джерелом яких є власна діяльність студентів, тобто емпіричних, практичних знань, що отримані з особистого досвіду (техніка поведінки вчителя, методика і техніка проведення окремих форм і видів навчально-виховної роботи у ВНЗ тощо);

е) актуалізацію на практиці педагогічних проблем, вивчення теоретичних аспектів яких передбачено в майбутньому (принцип випередження) на навчальних заняттях в академії.

Асистентська практика є складовою підготовки студентів у магістратурі і проводиться у вигляді індивідуальної та групової взаємодії студентів з викладачами. Вона повинна здійснюватися з урахуванням обов'язкового мінімуму змісту програми професійної підготовки викладача вищих навчальних закладів і тільки після прослуховування студентами дисциплін психолого-педагогічного циклу, методик викладання, педагогіки й психології вищої школи.

Організація асистентської практики відбувається у відділі практики разом із керівник практики від відповідних кафедр. Останні, у свою чергу, здійснюють контроль за ходом виконання встановлених вимог щодо її проходження. В якості підсумкової форми контролю передбачена перевірка звіту з проходження вказаної практики та приймання диференційованого заліку.

Робота асистентів-практикантів (асистентська практика) відбувається в таких напрямках:

а) навчальна робота, що передбачає виконання таких завдань: ознайомлення з плануванням та організацією навчальної та навчально-методичної роботи кафедри; відвідування занять провідних викладачів кафедри та своїх однокурсників з подальшим їх аналізом; проведення семінарських, практичних і лекційних занять; розробка розгорнутого плану і підготовка тексту 1-2 лекцій, проведення пробної лекції; проведення консультацій з навчального предмету; проведення індивідуальних занять зі студентами; перевірка самостійних і контрольних робіт, що передбачені навчальним планом.

б) методична робота, що передбачає виконання таких завдань: ознайомлення з робочими навчальними планами і робочими навчальними програмами дисциплін відповідних напрямів підготовки; проведення методичного аналізу навчального матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів засвоєння його студентами; підготовка навчально-методичних матеріалів до семінарських, практичних, лекційних занять і самостійної роботи студентів; складання завдань для проведення модульного і підсумкового контролю, завдань для проведення тестового контролю; розробка і впровадження інноваційних форм, методів і технологій навчання; розробка програмних продуктів презентацій, окремих розділів електронних підручників; вивчення і впровадження передового досвіду організації навчального процесу; вивчення і аналіз основних нормативних документів, що регламентують роботу кафедри, факультету; ознайомлення з робочою документацією кафедри та правилами її оформлення.

в) організаційно-вихована робота: ознайомлення з планом організаційно-виховної роботи факультетів; участь у виховній роботі в студентському колективі, виконання доручень куратора академічної групи; самостійне проведення 1-2 виховних заходів зі студентами академічної групи;

г) науково-дослідна робота: ознайомлення з основними напрямками наукової діяльності відповідних факультетів; ознайомлення з методами, прийомами і обладнанням для проведення наукових досліджень; ознайомлення з організацією та роботою студентських наукових гуртків тощо; вивчення і узагальнення літературних джерел за темою випускової (магістерської) роботи; виконання емпіричних досліджень з теми випускової (магістерської) роботи; підготовка до друку наукової статті за темою випускової (магістерської) роботи (за вибором студента).

Зазначені види діяльності відбуваються у постійній співпраці з викладачами-керівниками асистентської практики від відповідних кафедр у процесі консультування.

Консультації передбачають здійснення методичної допомоги, надання порад щодо використання методів, прийомів, засобів та видів роботи на занятті чи уроці, які будуть найкраще мотивувати, актуалізувати, стимулювати пізнавальну діяльність учнів, засобів та видів контролю, перевірки та оцінювання знань, умінь, надання методичних рекомендацій щодо педагогічного стилю викладання, такту, спілкування зі студентами та викладачами.

Для успішного вирішення завдань асистентської практики магістранти ведуть звітну документацію: щоденник практики, у який студенти записують розроблені плани-конспекти лекцій, практичних та семінарських занять із зауваженнями від викладачів-керівників практики. Також ведення щоденника з практики передбачає здійснення аналізу та самоаналізу планів-конспектів лекцій, практичних та семінарських занять одногрупників та досвідчених викладачів відповідних дисциплін.

Зазначимо, що важливим напрямком асистентської практики є спостереження за навчальними заняттями, проведеними викладачами ВНЗ, їх аналіз та вироблення рекомендацій. У цьому контексті магістранти повинні визначити ефективність занять:

- оцінити професійні та особистісні якості викладача;

- визначити рівень розвитку загально-навчальних та спеціальних умінь та навичок студентів, ступінь пізнавальної активності;

- оцінити зміст діяльності викладача і студента, використання інноваційних технологій вищої школи;

- визначити ефективність способів діяльності викладача і студента в ході занять;

- оцінити мету і результати проведеного заняття.

Для успішного проходження асистентської практики важливо уміло здійснювати керівництва практикою студентів та залучати досвідчених викладачів від відповідних кафедр.

На відміну від інших видів практики під час асистентської практики викладачі-керівники:

- перед початком практики контролюють підготовленість баз практики;

- забезпечують проведення всіх організаційних заходів перед від'їздом студентів на практику: інструктажу про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, методичні рекомендації тощо);

- повідомляють студентів про систему звітності з практики, прийняту на відповідних кафедрах;

- забезпечують високу якість проходження практики згідно з програмою у тісному контакті з керівником від бази практики;

- контролюють забезпечення нормальних умов праці й побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці й техніки безпеки;

- контролюють виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, ведуть чи організують ведення табеля відвідування студентами бази практики.

У свою чергу студенти-магістри під час проходженні асистентської практики зобов'язані:

- до початку практики одержати від викладача-керівника практики консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- своєчасно прибути на базу практики;
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівками її керівників;
- вивчити і суворо дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- підготувати звітну документацію з практики;
- своєчасно скласти залік з практики.

Підготовка студентів-магістрів ґрунтується на ідеї, що людина не повинна відбутися як особистість через різнобічну освіту на рівні досягнень, які накопичені людством, а реалізувати себе як особистість. Однією з вимог ступеневої освіти є розвиток особистості через фундаментальність освіти. Практична підготовка у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» має наскрізний характер і здійснюється послідовно на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» (позакласна виховна робота, пробні уроки в школі, літня педагогічна практика позаміських закладах оздоровлення та відпочинку дітей, переддипломна (виробнича) практика); освітньо-кваліфікаційному рівні «спеціаліст» (пробні уроки в школі, переддипломна (виробнича) практика); освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» (пробні заняття у ВНЗ, асистентська практика).

Специфіка практичної підготовки студентів-магістрів в умовах ступеневої освіти полягає в тому, що професійний компонент на різних етапах підготовки присутній в різних пропорціях, пропонуючи більшу кваліфікаційну різноманітність у підготовці педагогів з різним рівнем, сприяючи задоволенню потреб та інтересів кожного студента.

Підготовка студентів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень магістра, передбачає проходження ними асистентської педагогічної практики, одним із завдань якої є психолого-педагогічне вивчення

студентської академічної групи. Перед магістрантами стоять ряд задач, основний зміст яких зводиться до того, що загальна теоретична підготовка магістрантів у галузі психології вищої школи має бути основою для їх практичної роботи, пов'язаної з викладацькою діяльністю.

Психолого-педагогічне вивчення студентської академічної групи включає отримання загальних відомостей про групу, визначення її структури, спрямованості, характеристику навчальної діяльності групи, опис її підготовленості за видами діяльності, аналіз психологічної єдності як критерію соціальної зрілості студентської групи, обґрунтування рівня її розвитку, визначення особливостей педагогічного керівництва групою, формулювання загальних психолого-педагогічних висновків, узагальнення результатів проведеного дослідження студентської академічної групи, окреслення спектру негативних тенденцій у ній, визначення шляхів їх подолання чи попередження. Реалізація вказаних вище кроків сприятиме професійному самовизначенню магістрантів і набуттю ними професійно-педагогічної ідентичності; розвитку таких особистісних якостей, які є професійно-важливими для викладацької діяльності.

Висновки. Як підсумок зазначимо, що на практиці магістранти набувають навичок роботи зі студентською академічною групою, як за умов навчально-виховного процесу, так і в позааудиторний час через застосування опанованих знань: про психологічні особливості студентського періоду життя людини; усвідомлення закономірностей професійного становлення та особистісного зростання майбутніх фахівців; розуміння психологічних аспектів навчання і виховання студентської молоді; усвідомлення психологічних особливостей науково-педагогічної діяльності та шляхів їх опанування.